

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

En aquest número, la redacció de *Cercles* ha cregut necessari oferir als lectors una tria introductòria de llibres que poguessin servir d'iniciació per a l'estudi dels portaveus culturals en algunes de les principals àrees de referència del món europeu mediterrani. Hem demanat a alguns dels especialistes que col·laboren en aquest número que tinguessin cura de seleccionar els llibres més destacats dins el seu respectiu àmbit geogràfic.

Una introducció a la bibliografia sobre la premsa cultural italiana, per Giovanni Cattini

Les indicacions que fem aquí no volen representar una bibliografia exhaustiva sobre el tema de la història de la premsa, altrament pretenen ser unes primeres orientacions que puguin mostrar una guia de recerca.

Per al context general són referents obligats els llibres d'història de la cultura d'E. GARIN (*La cultura italiana tra Ottocento e Novecento*, Bari Roma, Laterza, 1962), de N. BOBBIO (*Profilo ideologico del Novecento italiano*, Torino, ed. Garzanti, 1969), d'Asor ROSA (*La cultura, a Storia d'Italia*, vol. 4, *Dall'Unità ad oggi*, tomo II, Einaudi, Torino, 1975), de C. VIVANTI (*Storia d'Italia. Annali 4, Intelletuali e potere*, ivi 1988) i *La cultura italiana fra Ottocento e Novecento e le origini del nazionalismo* (Olschki, Firenze, 1981). Juntament amb aquests i amb un enfocament més sectorial es recorden els estudis de L. MANGONI (*Una crisi fine secolo. La cultura italiana e la Francia tra Ottocento e Novecento*, Torino, Einaudi, 1985), d'A. MANTOVANI (*L'industria del presente. Giornalismo, critica, letteratura nell'età della «Voce»*, Padova, Pacini Editore, 1995) i també l'estudi de David FORGACS sobre la industrialització de la cultura italiana (Bologna, Il Mulino, 2000).

V. CASTRONOVO i N. TRANFAGLIA, *Storia della Stampa Italiana*, Bari-Roma, Laterza, 1976-1980: és una obra en sis volums que tracta sobre

la història de la premsa italiana, des del segle XVI fins al segle XX. És un estudi insuperat, tant per coherència com per documentació i per l'útil visió del conjunt que ofereix. Cada volum disposa d'índexs onomàstics i dels diferents portaveus analitzats.

Monogràfics significatius i encara eines vàlides per a l'estudi de les revistes de l'inici del nou-cents són les antologies de *La cultura italiana del '900 attraverso le riviste*, en particular: el vol. I, de D. CASTELNUOVO Frigessi, «Leonardo», «Hermes», «Il Regno», Torino, Einaudi, 1960; el vol. III, d'A. ROMANÒ, «La Voce» (1908-1914), ivi, 1961; el vol. IV, de G. SCALIA, «Lacerba», «La Voce» (1908-1914), ivi, 1961; el vol. V de F. GOLZIO i A. GUERRA, «L'Unità», «La Voce politica» (1915), ivi 1961. Als estudis introductoris segueixen textos eloqüents, apareguts en les capçaleres, i uns útils apartats amb índexs generals de les revistes i semblances biogràfiques dels seus col·laboradors.

En una línia més divulgadora trobem la col·lecció *Le riviste dell'Italia moderna e contemporanea. Pagine di vita e cultura*. És un ambiciós projecte de l'editorial Canova (Treviso) que, entre els anys 1970 i 1980, proposà una ampla panoràmica de les revistes més representatives de la cultura italiana, en un període que va de la Il·lustració fins a la Segona Guerra Mundial. Cada volum (dels trenta que constitueixen la col·lecció) és un monogràfic que il·lustra un determinat portaveu i la seva funció en el context històric i en el medi al qual es dirigeix. Per això, l'estructura dels volums consta sempre d'una introducció històrica sobre la revista, els articles particularment significatius que hi aparegueren, unes notes biogràfiques dels col·laboradors més importants i la bibliografia corresponent. Les revistes tractades foren: 1) *Gazzeta Veneta*; 2) *La Frusta Letteraria*; 3) *Il Caffè*; 4) *La Biblioteca Italiana*; 5) *Il Conciliatore*; 6) *Antologia*; 7) *Quaderni della Giovine Italia*; 8) *Il Politecnico* (di C. CATTANEO); 9) *Il Crepuscolo*; 10) *Fanfulla della Domenica*; 11) *Cronaca Bizantina*; 12) *La Domenica Letteraria*; 13) *Il Convito*; 14) *Il Marzocco*; 15) *Riviera Ligure*; 16) *Leonardo* di PAPINI, *Hermes*, *L'anima*, *Prose*; 17) *La Critica* di B. CROCE; 18) *Le riviste del futurismo*; 19) *La Cultura* di C. De LOLLIS, *Leonardo*, *Civiltà Moderna*, *Il Convegno*; 20) *L'Unità* di G. SALVEMINI, *Ordine Nuovo*, *Le riviste* di P. GOBETTI; 21) *La Voce*; 22) *La Ronda*; 23) *Le riviste di «Strapaese» e di «Stracittà»*; 24) *Solaria*,

Letteratura, Campo di Marte; 25) *Pegaso, Pan*; 26) *Le riviste giovanili del periodo fascista*; 27) *Il Frontespizio*; 28) *Prospettive, Primato*; 29) *Il Politecnico* di E. VITTORINI, *Officina, Menabò*; 30) *Società, Contemporaneo*.

Són també un mirador privilegiat sobre la producció de les revistes italianes els *Quaderni della Nuova Antologia*, curats per l'homònima fundació (a la qual s'ha afegit el nom del malaguanyat senador Giovanni Spadolini, que, assumí el càrrec de la revista *Nuova Antologia* i deixà, en morir, la seva biblioteca a la fundació que ell mateix havia contribuït a crear). Sobre els primers cinquanta anys de la *Nuova Antologia* disposem del treball de R. RICCIARDA (*La «Nuova Antologia» 1866-1915*, Padova, Liviana Editrice, 1980). A la col·lecció dels *Quaderni* —juntament amb els índexs per autors i per matèries de la revista *Nuova Antologia* (ara recollits en un CD-ROM que abraça els anys 1866-2000)— podem trobar nombrosos volums dedicats a les col·laboracions dels intel·lectuals a *La Nuova Antologia* i a la història de la cultura en general. Entre els últims volums destaquen: N. del CORNO, *La formazione dell'opinione pubblica e la libertà di stampa nella pubblicistica del Risorgimento (1831-1847)* (1997); S. LEPRI, F. ARBITRIO, G. CULTRERA, *Informazione e potere in un secolo di storia italiana. L'Agenzia Stefani da Cavour a Mussolini* (1999), *Alla ricerca dell'Italia contemporanea. Rosario Romeo, Renzo de Felice, Giovanni Spadolini* (2002).

Una introducció a la premsa cultural portuguesa, per Manuel Loff

És probable que un estudi de la cultura portuguesa contemporània hagi de començar per quatre autors clàssics de la segona meitat del segle XX. Tot i el forçós allunyament de les institucions acadèmiques i l'exili imposat per la dictadura a un d'ells, Òscar LOPES i Antònio José SARAIVA van produir una multidisciplinària *Història de la literatura portuguesa* (1a edició el 1955, 17a edició a Oporto: Porto Editora, 1966), referència obligatòria permanent actualitzada per un equip dirigit per Lopes des de la mort de Saraiva, del qual cal consultar també *Para a História da Cultura em Portugal* (3 vol., 1a edició del primer volum el 1946, Lisboa: Publicações Europa-América). En el camp més estricte dels estudis literaris, Jacinto do PRADO COELHO, va dirigir un ampli *Dicionário de literatura* (5

vol., Oporto: Figueirinhas, 1a ed., 1960, 4a, 1994), tot cobrint els espais portuguès, brasiler i gallec. Però, Eduardo LOURENÇO, autor del sempre citat *O Labirinto da Saudade, psicanálise mítica do destino português* (Lisboa: Pubs. Dom Quixote, 1978), va estudiar regularment la producció cultural portuguesa, sobretot la del període salazarista [per exemple, «Fascismo e cultura no antigo regime», a *Análise Social*, vol. XVIII (72-73-74), 1982, 3-4-5; *A formação de Portugal Contemporâneo, 1900-1980*, vol. I, Lisboa, pàg. 1431-36].

La premsa ha estat estudiada per José TENGARRINHA «Imprensa», in Joel SERRAO (dir.), *Dicionário de História de Portugal*, vol. III, Porto: Figueirinhas, s. f. pàg. 246-73]. La de tendència catòlica, amb una forta representativitat al país durant els primers anys de la dècada de 1970 del segle XX, té una sèrie d'estudiosos recents, entre els quals destaca Paulo FONTES [«Imprensa católica», in António BARRETO, Maria Filomena MÓNICA (coords.), *Dicionário de História de Portugal*, vol. III, (Suplemento F/O), Porto: Figueirinhas, 1999, pàg. 247-52]. L'estudi més complet de la premsa cultural el va fer Daniel PIRES [*Dicionário da imprensa periódica literária portuguesa do século XX (1990-1940)* i *Dicionário da imprensa periódica literária portuguesa do século XX (1941-1874)*, vol. II (2 volums), ambdós a Lisboa: Grifo, respectivament, 1996 i 1999-2000].

Una introducció a la premsa cultural francesa, per Catherine Valenti

Michel WINOCK (dir.), *Dictionnaire des intellectuels français. Les personnes, les lieux, les moments*, París, Seuil, 1996.

Aquest diccionari no reuneix solament les biografies d'intel·lectuals des de la fi del segle XIX, sinó que també s'interessa per les revistes culturals franceses que han marcat la seva època i també per aquelles que han tingut una circulació més limitada: s'han ressenyat en total 91 publicacions, entre les quals destaquen *La Nouvelle Revue Française*, *Esprit* o *Les Temps Modernes*.

Michel WINOCK, *Le siècle des intellectuels*, París, Seuil, 1999 [1997].

En aquesta història cronològica dels intel·lectuals francesos des de l'afer Dreyfus al nostre temps, Michel Winock cita totes les grans revistes que han

influenciat la història cultural i política de França des de fa poc més d'un segle: les *Cahiers, de la Quinzaine*, de Charles Péguy, l'NRF, d'André Gide, *Les Temps modernes*, de Jean-Paul Sartre, però també *Esprit*, d'Emmanuel Mounier i *L'Action Française*, de Charles Maurras.

G. de BROGLIE, *Histoire politique de la Revue des Deux Mondes de 1829 à 1979*, París, Librairie académique Perrin, 1979.

En aquesta monografia, l'autor s'ocupa de la prestigiosa *Revue des Deux Mondes*, revista d'art, de literatura, d'història i de filosofia, que l'autor estudia des de la fundació per François Buloz fins al final dels anys 1970, passant pel viratge conservador de 1893 que li donà l'arribada de Ferdinand Brunetière a la direcció de la revista.

François HUGUENIN, *A l'école de l'Action Française. Un siècle de vie intellectuelle*, París, Jean-Claude Lattès, 1998.

Més que una nova història de l'Action Française, aquesta obra proposa un panorama de les successives generacions que, des del 1914 fins a un període recent, han estat fascinades per la ideologia maurrasiana. A més de *L'Action Française*, l'autor estudia igualment la *Revue Critique* i la *Revue Universelle*, dues revistes que van competir durant molt de temps amb l'NRF.

Jean-Louis LOUBET del BAYLE, *Les non-conformistes des années 1930*, París, Seuil, coll. «Points-Histoire», 2001 [1969].

En aquesta obra, que ha estat considerada un clàssic de la història de les idees polítiques i dels grups intel·lectuals francesos del segle XX, des de la seva primera publicació, Louis Loubet del Bayle s'interessa en la «generació dels anys trenta», la dels joves revolucionaris (Maurice Blanchot, Jean de Fabrègues, Thierry Maulnier, Emmanuel Mounier, etc.) que, tot i provenir d'origens ideològics diversos, col·laboraven en les mateixes revistes (*Les Cahiers, La Revue Française, Esprit*, etc.) i compartien un projecte comú de renovament de la política francesa davant de l'anomenada *crisi dels anys trenta*. (Sobre la història de la revista *Esprit* d'Emmanuel Mounier, també es pot consultar Michel WINOCK, *Histoire politique de la revue «Esprit» (1930-1950)*, París, Seuil, 1996 [1975].)